

BESZÁMOLÓ A *RURALITY AND RELIGION. PLACES AND NETWORKS OF RELIGION IN RURAL AREAS OF ROMAN ITALY, GAUL, AND THE NORTHERN PROVINCES* NEMZETKÖZI KONFERENCIÁRÓL

Graz, 2024. május 6–8.

SZABÓ CSABA

A Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke, az Osztrák Tudományos Akadémia Régészeti Intézete és a Grazi Egyetem Ókortudományi Intézete (IGS „Resonant Self-World Relations) közös szervezésének köszönhetően és a Thyssen Stiftung támogatásával került megrendezésre 2024. május 6. és 8. között Grazban a „*Rurality and religion. Places and networks of religion in rural areas of Roman Italy, Gaul, and the Northern Provinces*” elnevezésű nemzetközi konferencia. A konferencia célja az volt, hogy a római vallás kutatásában ritkán érintett, „falusias”, „vidéki”, vagyis a város pomeriumán kívül eső területek vallásos életének régészeti és irodalmi forrásaira fókuszáljon a Római Birodalom északi, limes-menti provinciáiban.

A római vallás kutatásának elmúlt két évtizedében felgyűlt hatalmas mennyiségű szakirodalom elsődleges kutatási fókusza az ún. élő vallás, vernakuláris vallás (*lived ancient religion*) és az urbánus terek kölcsönhatásának vallástudományi kutatására összpontosult.¹ A római vallásgyakorlat hagyományos kutatási irányzata, amely elsősorban Georg Wissowa örökségeként a római vallást mint emberi és isteni világ közötti jogi keretek között zajló, szigorú szabályokhoz és helyes rítus-gyakorlathoz görcsösen ragaszkodó polgári (civil) és polis-vallásként értelmezte, továbbra is jelen van a szakirodalomban, ez elsősorban John Scheid paradigmaticus munkásságában érzékelhető, aki a konferencia első *keynote* előadója volt.²

A konferencia célja e két, egymástól számos pontban eltérő kutatástörténeti irányzat közös pontjainak egyesítése volt egy olyan forráscsoport elemzése révén, amelyről az irodalmi és művészeti forrásaink (freskók, mozaikok, reliefek) szűkösek és nemegyszer túlságosan „bukolikusak”, idealizáltak, míg régészeti forrásaink számos esetben nehezen értelmezhetőek.

¹ Rüpke: Pantheon; Rüpke: Urban Religion.

² Scheid: The Gods, the State, and the Individual.

A konferencia elsődleges kihívása a „rurális vallás” (*rural religion*) fogalmának meghatározása volt, amely nem bizonyult egyszerű feladatnak. Míg Róma város esetén az Urbs határait régészetileg, epigráfiailag és irodalmi források alapján jól dokumentált szentélyek egész sora körvonalazta (több, koncentrikus körben 3, 5 majd 6 mérföld távolságban), addig a provinciális római régészetben a „városon kívüli” vallásos jelenségek fogalma jogi, földrajzi, demográfiai, régészeti szempontból is sokszor egybeeső, nehezen körvonalazható. „Falusias”, rurális vallási térnek szoktuk nevezni a civil vicusok szentélyeit, de a városoktól távol eső, melegvizű források, barlangok, magaslati pontok (hegyek, hegyi átjárók) közelében létrehozott szakrális tereket is. Bonyolultabb kategóriaként jelentek meg a konferencia előadásaiban a bennszülött, római hódítás előtti lakosság azon szentélyei, amelyek túléltek a hódítás korszakát és funkcionális szakrális térként, de már római tárgyi kultúrával gazdagodva működtek tovább, vagy olyan, kvázi-városi vagy városi jellegű szentélyek, mint Gorsium esete vagy a katonai vicusok szentélyeinek kérdése. Ezek a jogilag meghatározott városi területekről (*pomerium*, városfal) távol eső, de sok esetben egy-egy római város territoriumának részeként funkcionáló, monumentalizált szentélyekre a kortárs szakirodalom a „városiasodott” szakrális terek fogalmát alkalmazta (*urban religion, citification of religion*), jelezve ezáltal a város és vallás kölcsönhatásának pomeriumon kívül eső, a vidéken is jól érzékelhető hatását.³

A fogalom módszertani problémája számos előadásban felbukkant, így Cristina-Georgeta Alexandrescu Moesia Inferior esettanulmányait bemutató előadásában, amelybe a felületesen feltárt, XIX. századi vagy mentőásatások során előkerült, de rosszul dokumentált példákon keresztül illusztrálta a rurális vallás kutatásának határait. Astrid Schmölzer Aguntum római város környékét, természeti adottságait és a városon kívül eső, útmenti szentélyeket elemezte, Nirvana Silnović Dalmatia Mithras-szentélyeinek sajátos, *spelaeum* jellegű kialakítását és szokásostól eltérő építészeti jegyeit, természeti adottságait emelte ki, míg Günther Moosbauer Raetia provincia rurális szentélyeit próbálta egy innovatív tipológia szerint térképre helyezni és részletesen bemutatta a hegyi régészet határait. Manfred Lehner a keleti Alpok magaslati szentélyeit, Vesna Tratnik és Janka Istenič két barlang-szentélyt mutatott be Svájcból és Szlovéniából, Elisabeth Waldhart az alpesi magaslati szentélyek kontinuitásának bonyolult témakörét járta körül, Gerald Grabherr és Barbara Kainrath Ausztria egyik legjobban feltárt vidéki szentélyének, a pre-római gyökerekkel rendelkező, de a római korban is használt lienzi szentéllyel foglalkoztak, míg Bernhard Schrettle a frauenbergi szentélykörzet „rurális”, vagy periurbánus jellegét mutatta be. Nadežda Gavrilović Vitas Moesia Superior provincia vidéki szentélyeinek kérdését vázolta fel, Bíró Szilvia Pannonia vicusainak szűkös vallási forrásait gyűjtötte össze és egy módszertani összefoglalót tartott a rurális szentélyek kategóriáiról és elemzési

³ Urciuoli: *Citification of Religion*; Rüpke-Urciuoli: *Urban Religion Beyond the City*

kritériumairól míg Dan Deac és Radu Zăgreanu Dacia Porolissensis provincia vidéki szentélyeinek problémájával foglalkozott a Porolissum által dominált régióban.

Leif Scheuermann Noricum provincia vidéki szentélyeivel és azok közlekedési útvonalaival, megközelíthetőségével foglalkozott, Audrey Ferlut a gall provinciák vidéki (elsősorban gyógyító) szentélyeit gyűjtötte össze, míg végezetül Peter Scherrer a városoktól távol eső, vidéki szentélyek építőiről, a városi polgárság pomeriumon túl is érzékelhető hatásáról és tájformáló erejéről beszélt.

A konferencia egy módszertanilag izgalmas záróvitával ért véget, amely kiválóan példázta, hogy az esemény főbb célkitűzései és kérdései relevánsak és a már fellelhető gazdag szakirodalom ellenére a dunai régió szűkös régészeti forrásainak tükrében számos aspektusában hiánypótlóak.⁴ A konferencia előadásait várhatóan egy nemzetközi kiadónál jegyzett kötetben fogjuk kiadni az elkövetkező évben.

BIBLIOGRÁFIA

- Auffarth, Ch. (ed.) *Religion auf dem Lande. Entstehung und Veränderung von Sakrallandschaften unter römischer Herrschaft*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2009.
- Rüpke, Jörg: *Pantheon: A new history of Roman religion*. Princeton: Princeton University Press, 2018.
- Rüpke, Jörg: *Urban Religion. A Historical Approach to Urban Growth and Religious Change*. New-York–Berlin: De Gruyter, 2020.
- Rüpke, Jörg – Emiliano Urciuoli: *Urban religion beyond the city: theory and practice of a specific constellation of religious geography-making* = *Religion* 53, 2023/2, 289–313.
- Scheid, John: *The Gods, the State, and the Individual: Reflections on Civic Religion in Rome*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015.
- Urciuoli, Emiliano: *Citification of Religion: A Proposal for the Historical Study of Urban Religion*. = Susanne Rau – Jörg Rüpke (eds.): *Religion and Urbanity Online*. University of Erfurt, 2023 <https://www.degruyter.com/database/urbrel/html?lang=en#editorial> (2024. szept. 12.)

⁴ A téma eddigi legrészletesebb összefoglalója Auffarth: *Religion auf dem Lande*.